

UNIVERZITA KARLOVA V PRAZE

Filozofická fakulta

Ústav politologie

Politologie - Politologie

Mikuláš H a v r a n

**PROBLEMATIKA SOUDRŽNOSTI
SPOLEČNOSTI**

The problematics of social cohesion

Teze

vedoucí práce - PhDr. Marek Hrubec, Ph.D.

2015

ABSTRAKT

Předložená disertační práce řeší problematiku *soudržnosti společnosti* prostřednictvím analýzy otázek vlivu kulturních hodnot na vývoj sociálních a politických vztahů. Snahou práce není omezit se pouze na artikulaci principů spravedlnosti Johna Rawlse, ale projevuje se v ní i odhodlání propojit je s tematikou základních lidských práv, ze kterých rovněž vyplývají otázky vhodného uspořádání společností, v němž by bylo možné z hlediska intersubjektivních vztahů dosahovat odpovídající úrovně *soudržnosti společnosti* a tím posilovat významný faktor pro udržitelnost sociálních vztahů ve společnostech jako takových.

Metodologicky vzato, tato disertační práce je pro dostatečnou přehlednost a snadnější orientaci v celém spisu rozdělena do *čtyř částí*, vždy po pěti kapitolách. Těmto *čtyřem částem* ještě předchází samotný ÚVOD, ve kterém se snažím o praktický, leč zároveň ne méně odborně pojatý seznamovací začátek své práce. Dá se tedy říci, že každá ze *čtyř částí* této práce se zabývá sociálně-vědní oblastí politologického zkoumání. Mým záměrem však je přesvědčit o tom, že mezi jednotlivými částmi spojitost existuje, čehož chci využít v konkluzivní části označené jako ZÁVĚR, ve kterém celkově shrnu výzkumný záměr a skutečný cíl své disertační práce. Následně se chci pokusit o vysvětlení a vyvození hodnotících soudů, popřípadě ověření stanovených hypotéz, za účelem dosažení výsledných vývodů, případně i s pokusem o sestavení jakési prvotní normativní teorie společnosti (globální demokracie) na základě zkoumaných výsledků z pohledu autora této práce.

Dále mám v plánu se zaměřit na různé koncepce posílení a udržení žádoucí úrovně *soudržnosti společnosti* obecně, jako i na téma proměny konceptu spravedlnosti v dějinách lidstva v závislosti na kultivaci tradic a preferencí vůči etickým kulturním hodnotám. Na pojem *soudržnosti* je v zásadě možné nahlížet z úhlu poměrně odlišných sémantických dimenzí, i přestože by si vzhledem k důležitosti zasloužil přesnější uchopení a určitou definiční standardizaci, která by se měla odvíjet od významnosti této problematiky pro udržitelnost a stabilitu společnosti jako takové. V této souvislosti mě pak zajímá, o jaké hodnotové orientace se utváření *soudržnosti společnosti* zpravidla opírá. V neposlední řadě bych se v této práci chtěl také pokusit o zachycení vývoje parametrů vhodného uspořádání společnosti, a to jednak na úrovni národní a jednak na úrovni celosvětové.

SUMMARY

This submitted dissertation thesis deals with the problematics of social cohesion through effects analysis of cultural values on the development of social and political relations in a society as such. The efforts of the thesis are not only directed towards articulation of Rawls's principals of justice, but they also reveal the desire to connect with the topic of the basic human rights from which questions of a suitable concept of societies derive. It actually means that the suitable concept in which it would be possible to achieve, from the point of view of intersubjective relations, a sufficient level of social cohesion and that way to strengthen an important factor for sustainability of social relations in societies as such.

From the point of view of methodology, these thesis are for sufficient review as well as easier orientation in the whole work divided into 4 parts, which split further into 5 chapters. Before the four parts, the INTRODUCTION comes and it tries to be not only practical, but also academic in style to provide an introductory beginning of my work. Then, it is possible to say that every part of the four in my thesis deals with a research area of social sciences that is related to politological research as such. Nevertheless, my intention is to persuade readers that there is a connection between each part of the thesis, and that should be utilised in the CONCLUSION itself at the end of the thesis in which overall summarisation of the work of mine will be gathered and that way the very goal of my dissertation thesis revealed. Besides, I would like to make an attempt for not only explaining, but also for concluding evaluation judgements. So that possibly with an attempt for constructing somewhat "first" normative theory of a society (i.e. of global democracy) on the bases of examined results from the point of view of this work of mine.

Further on, having planned to concentrate on various conceptions of strengthening and sustaining the desirable levels of the social cohesion in general, it is also necessary to pay attention to the topic of transformation of the paradigmatic conception of justice in the history of human kind in respect of cultivation of traditions as well as preferences towards cultural values based on ethics. The term of cohesion is, as a matter of fact, possible to reflect from the point of view of different semantic dimensions in spite of the fact that it would deserve more precise approach as well as certain standardisation of the definition itself because of its practical importance, however not always appreciated enough, which ought to be derived from the significance of this problematics for the aspects of sustainability and stability of a society as such. In this context I have been interested in the thematic area of the social cohesion and its value orientation on which its constitutive aspects depend on. In the last but one place I would also like to review the development of the parameters for a suitable constitution of societies in transformative formation not only on the national, but also on the planetary level.

TEZE

Předložená disertační práce řeší problematiku *soudržnosti společnosti* prostřednictvím analýzy otázek vlivu kulturních hodnot na vývoj sociálních a politických vztahů. Snahou práce není omezit se pouze na artikulaci principů spravedlnosti Johna Rawlse, ale projevuje se v ní i odhodlání propojit je s tematikou základních lidských práv, ze kterých rovněž vyplývají otázky vhodného uspořádání společností, v němž by bylo možné z hlediska intersubjektivních vztahů dosahovat odpovídající úrovně *soudržnosti společnosti* a tím posilovat významný faktor pro udržitelnost sociálních vztahů ve společnostech jako takových.

Metodologicky vzato se jedná o bádání, které je motivováno úsilím o analytické odhalení sociologických paradigmat při zkoumání modernity a její vývojové dynamiky. Tato analýza propojuje koncepty spravedlnosti a koncepty kulturních hodnot, jež budou postupem času patrně nabývat na významu, protože se mohou stát nejen hnací silou mnoha lidí v různých kulturních okruzích, ale i hybnou silou pro nová sociální hnutí, která by mohla být základem pro nezbytnou politickou a právně-institucionální modernizační restrukturalizaci globálního uspořádání.

Na úvod bych také rád uvedl, že chápání již dobře zavedeného pojmu „sociální koheze“ vychází především z principů *sociální integrace* a *solidarity*, které ovšem obsahově zároveň souvisí s tím, co budu v této práci označovat jako „soudržnost společnosti“. Pro objasnění užití terminologie a metodologie chci doplnit, že v textu používám výraz „soudržnost společnosti“ ve smyslu vztahování se již k všeobecně zavedenému pojmu (zejména v moderní sociologii a politicko-administrativní praxi) „sociální koheze“. Mám však v úmyslu přinášet i vlastní vklad do již zaběhlých přístupů nebo způsobů uchopení dané tematiky, proto v některém směru může dojít k určitému rozšíření nebo naopak zúžení v pojmání zpracovávané problematiky, a to především ve smyslu kontextualizace dalších souvislostí.

Pro zdárné uskutečnění daného výzkumu jsem se záměrně vztahoval k výrazu „pojem“ (nahlíženo prizmatem sémantiky), jako by to byl systémový objekt, jenž má za zmíněných okolností umožnit přiblížit se a zvládnout „problematiku soudržnosti společnosti“ pomocí politologického zkoumání, tj. s využitím teorie politické vědy a

politické filosofie. K tomu pochopitelně náleží dodat, že pojem *soudržnost* je velmi vágní z hlediska terminologie jako takové a v podstatě je závislou proměnou několika dalších sociologických kategorií, které jsou neméně důležité pro udržitelnou životaschopnost společnosti. Jde tedy zejména o tyto kontextuálně konstitutivní pojmy: *sociální integrace, solidarita, tolerance, kooperace* a v neposlední řadě samozřejmě i *sdílení kulturních a sociálních hodnot*.

Na pojem *soudržnost* je v zásadě možné nahlížet z úhlu poměrně odlišných sémantických dimenzí, i přestože by si vzhledem k důležitosti zasloužil přesnější uchopení a určitou definiční standardizaci, která by se měla odvíjet od významnosti této problematiky pro udržitelnost a stabilitu společnosti jako takové. V této souvislosti mě tedy zajímá, o jaké hodnotové orientace se utváření *soudržnosti společnosti* zpravidla opírá. Na rovině intersubjektivních vztahů se dá počítat, kromě jiných, lapidárně vyjádřeno i s tradičními morálně dekadentními rysy maloměšťáctví (tedy autenticky kulturálně, tj. geneticky, založeno – viz evoluční antropologie), které tvoří jednak závist (z pozice, jakoby sociálně a ekonomicky „malomocných“, leč v kvantitativní převaze) a jednak hlavně také chamtivost (z pozice dominance moci). Tyto pak přechází v sociálně a politicky interaktivní závislost, jež se vedle ostatních druhů sociálních vztahů a vztahování mezi různými sociálními, politickými a ekonomickými kategoriemi vazeb může analyticky detekovat v každé obecné společnosti (jedná se o praktickou disagregaci v rovině věcné a podle *kulturních a institucionálních dimenzí*).

Další způsoby náhledu na *sociální kohezi* jsou uvedeny v prvních kapitolách této disertační práce a vychází z návodu podle Jiřího Musila, který využívá praktické disagregace ve dvou polohách, a to *věcné* a *rozsahové*. *Věcné* dělení se provádí z hlediska *obsahu*, naproti tomu rozřídění *rozsahové* se provádí z hlediska *vertikálních* úrovní na: *subnárodní* (z lat.- nižší) [někdy označováno jako *mikroúroveň*], tj. lokální či regionální rozsah; *národní* [někdy označováno jako *mesoúroveň* (z řec. *mesos* – střední)] a pak taktéž *supranárodní* úroveň (z lat.- nadřazený) [někdy označováno jako *makroúroveň*], tj. transnacionální, internacionální, globální či celoplanetární rozsah. Avšak věcné rozdělení „soudržnosti společnosti“ je v této disertační práci uskutečněno především podle následujících dimenzí: *sociálně-strukturální, institucionální, kulturní* a podle dimenze *identit*.

Na tyto popisné rozbory hodlám navázat i analýzou boje proti zneuznání prostřednictvím Honnethovy kritické teorie uznání, která vychází z oblastí sociální a politické filozofie, v rámci níž Honneth provádí analýzy problematiky intersubjektivních vztahů. Metodologicky vzato se jedná o bádání, které je motivováno úsilím o analytické odhalení sociologických paradigmat při zkoumání modernity a její vývojové dynamiky. Tato analýza propojuje koncepty spravedlnosti a koncepty kulturních hodnot, jež budou postupem času patrně nabývat na významu, protože se mohou stát nejen hnací silou mnoha lidí v různých kulturních okruzích, ale i hybnou silou pro nová sociální hnutí, která by mohla být základem pro nezbytnou politickou a právně-institucionální modernizační restrukturalizaci globálního uspořádání.

Působení kulturních hodnot (včetně společně sdílených mravních hodnot) je při utváření sociálních struktur stále významným faktorem. Jedná se o okolnosti, na jejichž základě byla dosud univerzalizace obtížně uskutečnitelná, a jelikož je univerzalizace hodnot v zásadě nenahraditelnou podmínkou pro utváření jak nové národní společnosti, tak i humánně založené globální obce. Jako se jeví, že mnozí moderní globální realisté vychází také z toho, že by se tato podmínka univerzalizace v podstatě vynechat či obejít nedala, neboť je jedním z nepostradatelných faktorů pro efektivní správu a udržitelnost pospolitých vztahů ve společnosti.

Deskriptivní ilustrace současného stavu (v jisté nadsázce) odpovídá nejspíše „totálnímu paradigmatu slepoty“, snad jen ne až za hranicí možné nápravy (neboť imanentní již v 2. půlce století), poněvadž se de facto nedá použít Hrubcova základní trichotomie *kritické teorie*, tj. *kritika-deskripce-normativita*, jelikož už na vstupním paradigmatu *kritiky* je selhání nasnadě. Analyticky vzato, jestli empirie dnešní reality je obrazně v tzv. paradigmatu slepoty, vytváří tak téměř *totální kohezi* v kontextu relací aporie, což pak ale prakticky neumožňuje potřebnou reflexi, protože ta je závislá předně na identifikaci problému. Tím pádem se využitelný prostor pro deskripci a normativitu zužuje, z čehož zároveň vyplývá, že v případě *sociální koheze* by bylo užitečné udržovat sociálně-kulturní vztahy v akceptovatelných mezích tolerance a kooperace, ovšem ne jenom na úrovni sub- nebo národní, ale i na úrovních trans- či internacionálních, neboť mají rovněž schopnost se zpětně přenášet směrem dolů v teorii struktur sociálních relací.

Dokonce i na srovnatelné sociální úrovni není možné bez společného sjednocujícího „narrativu“ (z angl. *narrative* – vyprávění sledu událostí), který vytváří směrodatný konstitutivní rámec pro vznik pospolitostí nebo společností vůbec, počítat s reálnou možností zformování živoucího politického tělesa lidu jako jedné ze základních podmínek pro utváření fungujícího veřejného prostoru v poměrech rozdílných kultur. S tím rovněž souvisí otázky problémové akceptovatelnosti determinujících faktorů původně přicházejících pouze z oblastí anglosaského pojetí politické filozofie, což bude asi v moderní globální době znamenat nutné propojování konceptů z ostatních světově významných kulturně filozofických tradic.

Jedná se především o koncept chápání sociální reality v kontextu historického vývoje, který ve svém základu nezátíženě vychází z analogie s fungujícími přírodními principy ověřenými v přírodních vědách, jež lidstvu, jako jakési sociálně vývojové formě, udávají určitý dynamický potenciál progresu, aniž by se však prozatím dalo (třeba jenom rámcově, ale přece jen relativně spolehlivě) prognostikovat, obdobně jako v přírodních vědách, jaké se mohou reálně očekávat budoucí sociální trendy a výsledný situační scénář.

Předkládaná disertační práce se nesnaží o komplexní představení celých sociálně vědních teorií vyjmenovaných významných autorů jako Axel Honneth, John Rawls a Charles Taylor či Jürgen Habermas, ale naopak je pokusem o kritický rozbor určitých aspektů těchto teorií s cílem poukázat na jejich sociální funkce, a to zejména v dále popsanych významech. Předmětem mého výzkumu jsou tedy vybrané filozofické systémy, o kterých lze tvrdit, že jsou součástí samotné sociálně formativní báze a že vytvářejí z pohledu fungování společnosti jak specifickou tvář společenské reflexe vývoje společnosti, tak i výraz úsilí o uchopení žádoucího vývoje společnosti prostřednictvím sociální normativity. A jsou to právě sdílené morální představy (neboli ideje), jež ve své podstatě umožňují vznik a formující utváření toho, co je založeno na mentálně srozuměné a axiomaticky přijímané koncepci souvislosti a očekávání označovaných jako konstrukt důvěry a ontologie bezpečí, který je pochopitelně naprosto nezbytný pro udržení soudržné stability společnosti, popřípadě navazování integračních vztahů tolik důležitých pro budoucí vývoj lidské civilizace a jejích sociálních struktur.

Z pohledu metodologie bych rád při hledání analyticky pojatého vyobrazení systému sociálních vztahů uvnitř struktur společnosti v období současné moderny a globalizace využil kritickou teorii uznání Axela Honnetha jako i teorii autenticity Charlese Taylora. Rovněž tak mám v plánu se zaměřit na vzájemné působení sociálních vztahů a vazeb jednak dovnitř společnosti (i ve smyslu pospolitosti, na rozdíl od obecné společnosti jako takové) a jednak navenek z hlediska svého potenciálu vytvářet transnacionální integrované celky na základě nejen obchodu, ale i solidarity, principů humanity a kolektivní bezpečnosti (tedy celosvětové). Výsledkem takového výzkumu pak je vlastně studie, která má přispět k pochopení toho, jak je utvářena *soudržnost společnosti*, a to především v takové podobě, aby umožňovala (pokud možno co nejvíce eticky žádoucí) další sociálně emancipační progres ve světě lidí, jenž se tak rychle rozrůstá v mnoha směrech, jakoby bez adekvátní koordinace (případně kontroly).

A z toho také vyplývá doplňující otázka mého zkoumání, *jak z hlediska politické filozofie nejvýstižněji, ale přitom metodologicky odpovídajícím způsobem, vyjádřit situační a vývojové schéma sociálních vztahů jednak na úrovni jednotlivých společností (s typickou strukturou) a jednak na úrovni mezinárodních či dokonce potenciálně kosmopolitních vztahů?* Pak takové analytické zmapování stavu sociálních vztahů by mělo ozřejmit, z pohledu historické progese, taktéž *kritické body* a tím vlastně napomoci zpřístupnit relativně málo probádaný terén pro aplikaci kritické teorie za účelem podpory a navázání (z etického hlediska) na „žádoucí směr sociální progese“.

K tomu lze ještě dodat, že tzv. *žádoucí směrem sociální progese* se v této práci (pohledem politologie) míní to, co je některými autory označováno jako „hyperdobra“, jelikož přináší společenský a existenční prospěch pro většinu jak v jednotlivých společnostech, tak i pro lidstvo samotné (především ve smyslu implementace tzv. obecné vůle, tj. *filozofie politiky v zájmu „všech“* – viz díla¹ autorů jako Jean-Jacques Rousseau a Robert A. Dahl).

Na rozdíl od tohoto, svět je i v soudobých dějinách stále konfrontován s tím, co se označuje jako „národní zájmy“ nebo také „zájmy (*jednotlivých*) mocností“, jejichž primární motivací mnohdy není nic jiného, než (leckdy „jakkoliv“) dosáhnout na

¹ Rousseau, J.-J., *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva.* (přel. J. Veselá), Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002.

Dahl, R. A., *Dilemmas of pluralist democracy: Autonomy vs. Control.* New Haven: Yale University Press, 1982.

mocenské partikulární (tj. vlivové) benefity. Nyní se zdá, že nastává čas, kdy ve světové politice, obdobně jako v mezinárodních vztazích, se začalo prosazovat i to, co je převážně ke všeobecnému prospěchu, tedy takové zájmy, které se budou starat o „hyperdobra“ podporující jak světový mír, tak zároveň i kulturní a technický rozvoj, ale nejen pro rozvinuté a mocné.

Je na čase konečně tedy připustit, že v éře oficiálně propagovaného globálního neoliberalismu, byť historicky sebevíce významného, přichází rovněž doba, kdy etický humanismus dostává postupně zelenou a stává se tak v řadě zemí politickou a sociální prioritou. Tímto však zároveň přestává platit neochvějná dominance neoliberální koncepce v politicko-hospodářských systémech současného světa, i přestože tato koncepce byla v nejednom ohledu prospěšná pro tuto etapu historického vývoje lidstva. Avšak nic to nemění na tom, že když je založený na darwinismu, který může jen těžko vyhovovat dnešním etickým požadavkům pluralitně komplexních společností globálních trendů a ideálů, ukazuje se, že je nezbytné začít uvažovat o možných alternativách poplatných době (tj. jejím potřebám), ale také zároveň o schůdných cestách realistických aplikací pokrokových alternativ.

Toto se zpravidla vyobrazuje jako soudobé situační schéma především v zemích „centra“ (tj. v zemích s moderní ekonomikou a vyšší úrovní života), kde vznikly početné etnicko-religiózní komunity imigrantů, ve kterých selhávají principy multikulturalismu zejména v kategoriích druhé (případně třetí) generace. Často se jedná o selhání vyvěrající z kulturních forem sociálních vyloučení (pod vlivem silných religiózně-kulturních a etnických tradic), která se obvykle nepokrytě projevují jako různé podoby provizorních artikulací zneuznání (viz Honnethova teorie² intersubjektivní etiky), jež následně vyúsťují v alternativních formách modu vivendi dotýkajících se extrémních poloh postmoderně neoliberálního konzumerismu a utilitarismu.

Pak je docela zřejmé, že tato moderní schémata jsou dobově podmíněná, protože sociálně-integrační trendy v moderně-komplexních společnostech přímo vtiskující *populárně-kulturní* hodnoty sociálním aktérům, kteří jsou součástí procesů utváření

² Honneth, A. *Sociální filosofie a postmoderní etika*, Praha: Filosofia, 1996.

sociální identity (ať už individuální nebo národní), kam lze pochopitelně zahrnout jak nové generace starousedlíků či původního obyvatelstva, tak i nové imigrantské kategorie obyvatel. Jelikož právě tyto části společnosti z historicky neukotvených (míněno kulturně neprošlechtěných) kategorií populace vytváří sociální identitu odlišnou (nežřídka i vulgárně agresivní) od té, která je typická pro majoritní kategorie populací středu, dá se tedy předpokládat, že v kontextu neoliberálně-konstitutivních faktorů budou dynamicky se utvářející kategorie společností vycházet nejspíše z principů amorálně rozvolněných kulturních hodnot a vzorců chování.

Kvůli objasnění rovněž připojím, že ve společnostech, kde nastává příliš nízká úroveň *soudržnosti* (alternativně je zde používáno výrazu „sociální koheze“ – viz ÚVOD), je sice možné spatřit některé praktické formy aplikace *kritické teorie* společnosti a politiky, byť většinou se to ale týká především prvních dvou paradigmat základní Hrubcovy trichotomie. Proto za těchto okolností znamená aplikace omezené formy základní trichotomie hlavně to, že lze jen těžko dosáhnout patřičných sociálních změn bez realizace celého konceptu základní trichotomie paradigmat, jak indikuje vývojová empirie dějin.

Nota bene v takovém případě je možné ve společnosti očekávat sklony k určité dekadenci, tedy ke zvýšené četnosti sociálně patologických jevů, spíše než tendence ke vzniku žádoucích poměrů ve veřejném prostoru, i přestože jsou tak důležité pro rozvíjení občanské společnosti a pospolitých vztahů v ní. Následky takového přetrvávajícího stavu dále mohou zahrnovat typické znaky, mezi které také patří egocentrismus a atomisticky roztříštěná společnost, ale stejně tak může docházet k erupcím nacionalistických vášní, jež nemusí být vždy vzácné, zato však často bývají předzvěstí sociální nestability a posléze i sektářských konfliktů.

Reálné kritice pak tedy zpravidla chybí buď normativita, anebo vysvětlující popis (popřípadě obojí), čehož důsledkem je nemožnost dosáhnout více než pouze momentálního uvolnění napětí vyplývajícího z míry disproporce mezi očekávaným a skutečným stavem. Pro realizaci cílů ve smyslu boje proti zneuznání by tedy bylo třeba rozvinout *kritickou teorii* sociálních vztahů a společnosti v celém rozsahu, tj. včetně odpovídající *normativity*, a tak připravit systémové podmínky pro náležitou reformní transformaci společenského a politického řádu. Nevýhodou v tomto směru však zůstává,

že nízká *soudržnost společnosti* nepřipravuje optimální podmínky jak pro kooperaci a solidaritu, tak ani pro hospodářský a kulturní rozvoj, jež přichází jako důsledek působení těch předchozích. Ba naopak se ve společnosti potom vytváří spíše odstředivé tendence, které nezřídka nakonec vyústí v nějakou formu decentralizačních procesů (leckdy i nekoordinovaných), jež zakládají ohniska sociální nestability v podobě radikálně sektářských konfliktů.

Naproti tomu lze taktéž očekávat, že stav zvýšené míry *sociální koheze* ve společnosti má zpravidla opačný vliv, ačkoliv pro další sociální vývoj společnosti ne ve všech směrech zcela prospěšného charakteru. Pakliže takový stav v podstatě neumožňuje dostatečně rozvinout principy kritické teorie v praxi života společností, daná společnost zůstává v sevření tradic a institucionalizovaných konvencí, které jí do jisté míry zakonzervovávají ve stávajících poměrech. V důsledku takových situačních vztahů (tedy míněno v rámci veřejného prostoru, jestliže jde vlastně o vytvoření jako by „sterilní atmosféry“ oproštěné od všeho, co by zavánělo kritikou, dokonce včetně i té konstruktivně založené) dochází ke stavu společnosti, který je charakteristický především svými xenofobně a nacionalisticky zaměřenými orientacemi, jež se taktéž mohou vyvíjet směrem k rasismu, antisemitismu a extremismu nejrůznějšího druhu.

Na takových sociálně-patologických tendencích se pochopitelně občanská společnost a kulturní rozvoj společnosti může uchytit jen stěží, s tím by ovšem následně souvisela jak omezená možnost pokračovat demokratizační procesy za účelem prosazování sociálně a kulturně žádoucích hodnot (tj. z hlediska aprobativní etiky) ve společnosti, tak i nesnáze pro potřebný (ale zároveň samozřejmě i ekologicky udržitelný) hospodářský rozvoj, byť sebevíce nepostradatelný pro další kultivaci společností jako takových. A proto je na místě uvažovat o tzv. *otevřené občanské společnosti* na konstitučně republikánských základech, které by však nevycházely z absolutní suverenity národního prostoru, nýbrž by nezbytně byly propojeny s globálním politicko-právním prostorem kosmopolitně univerzálního rámce počínajícího globálního státu utvářeného na univerzálně etických a multikulturálních hodnotách.

V 21. století, na jehož začátku se v mezinárodních vztazích stále vyskytují (semi) anarchické poměry, by již mohl (podle některých teorií) vznikat prostor globálních relací, který by se měl nechat propojit s ideou *kosmopolitního uspořádání*. Potom je

zapotřebí si klást otázku, *zdali může kosmopolitismus vůbec nějakou alternativu pro neoliberální globalizaci představovat?* Pakliže bude vycházet z takových hodnot rozumových idejí, jako jsou: *svoboda, rovnost, spravedlnost a dobro* (avšak včetně *konstitutivních hodnot sociální koheze jako soudržnosti společnosti*), tak docela jistě **ano**. Dále ale přichází také otázka, *jestli je reálné předpokládat, že se kosmopolitismus stane přirozeným pokračováním neoliberálního paradigmatu ve vývoji světa lidí, anebo je nutné počítat s určitým transformačním úsilím (třeba v podobě internacionální kooperace na úrovni nových sociálních hnutí či přímo s potřebou vzniku globálního sociálního hnutí v pravém slova smyslu)?*

Když už se berou v potaz kosmopolitně orientované a potenciálně konstitutivní koncepce vhodné pro historicky významnou postkoloniální emancipačně-modernizační transformaci, je na místě si rovněž uvědomit, *jak moc jsou či nejsou tyto koncepce realisticky kontingentní?* Avšak nahlíženo prizmatem prognostického realismu je nasnadě očekávat nejspíše zvýšenou četnost krizově kolizních vyústění dílčích trendů. Právě proto je urgentní nečekat až na kriticky vyhocené okolnosti, které pak už přijatelnému gradualismu zpravidla nepřejí, a napomoci demokratizačním trendům modernizace již v dnešní době. A dokonce nevyjímaje, pokud možno, ani tu poněkud zanedbávanou (možná mnohdy i nechtěnou) *demokratizaci na globální úrovni*. To by ovšem zároveň naznačovalo, že se blíží doba, kdy už nebude od věci doufat v nové koncepce pojetí a přístupů v reálné politice.

Kdyby soudobé trendy modernizace neměly být omezeny pouze na úroveň národní (případně regionální) správy, nýbrž vnímány emancipačně napříč konstruktem vertikálních struktur nynější civilizace lidí, bylo by patrně celkem nevyhnutelné, aby došlo k mobilizaci spouštěcích mechanismů, které by se musely stát dostatečným stimulem pro nastartování transformačních reforem. Tyto mechanismy by se nakonec staly řídicím faktorem i ve sféře mezinárodních vztahů a práva na úrovni celoplanetární správy, čehož by se pravděpodobně mohlo dosáhnout skrze úroveň supranárodní a globálně internacionální. Korelační soubor aktivačních mechanismů by tedy nejspíše musel účinně narušit poměrně vysokou úroveň *strukturální koheze elit* a souběžně vytvořit alternativní paradigmatický koncept (neboli sociální konstrukt) nové reality *sociální koheze* založený na kooperativní interakci nových kategoriích sociálních aktérů

a jejich diskursivně intersubjektivních relacích akceptace a sdílení morálních ideálů jako i důvěry a kooperace při sledování společných politických (neboli ideových) cílů.

Tyto otázky se nepochybně promítají také do neméně významného technologického know-how, jenž může být snadno zneužitelné k radikálně šovinistickým cílům v politické nebo religiózně-ideologické oblasti. Výše zmíněná rizika se pochopitelně promítají i do oblastí s imanentním vývojem, jako jsou zejména kontextualizace ekologie, principů spravedlnosti a humánních pojetí v politických a sociálně-ekonomických přístupech na spravovaných územích po celém světě. Načež lze ještě dodat, že právě technologický pokrok, který je vlastně jak vysvětlujícím elementem, tak do jisté míry i určitým ospravedlněním pro dosavadní vývojové schéma civilizace lidí, však může být pro lidstvo samotné ve svém důsledku také fatální. Pro globální realisty je zcela zřejmé, že se v budoucnosti lidstvo jako celek bude muset vážně zabývat i problematičtými otázkami globálního rozsahu, jelikož pouze globálně koordinované úsilí může přinést potřebnou míru efektivity.

Mojí snahou bylo sestavit jakoby v průřezu určitý analytický přehled o tom, co se v oblasti zadání mé disertační práce doposud odborně popsalo a kontextuálně vysvětlilo ve sféře sociálně-vědních oborů. Jedná se tu tedy o jistou snahu zmapovat terén v dané oblasti mého výzkumného zacílení a rovněž tak o pokus vyvodit relevantní hodnotící soudy. Toto úsilí se promítlo i do testování (popřípadě do provádění diskursivně polemického ověření) nově vytvořených nebo přejatých hypotéz za účelem dosáhnout konklusivních vývodů, ať už deduktivní nebo induktivní metodou racionalizace. Na tomto místě bych chtěl zároveň podotknout, že v mé disertační práci jde v podstatě o jakýsi experiment vyvěrající z autentického nutkání zkoncipovat alespoň určitý nástin (možná jakoby) prvotní normativní teorie společnosti (globální demokracie) na základě zkoumaných výsledků z pohledu autora tohoto díla. Je zřejmé, že tato práce zdaleka nevyčerpala všechny možnosti, které výzkum dané problematiky nabízí, nicméně se domnívám, že stanovené cíle, jak jsou uvedeny v ÚVODU mé disertační práce, byly splněny a jsou posléze také sumarizovány v ZÁVĚRU téže práce.

L I T E R A T U R A

- Ake, C.:** *Democracy and development in Africa*. Brookings Institution Press, USA 1996.
- Ake, C.** *Why humanitarian emergencies occur: Insights from the interface of state, democracy, and civil society*. Helsinki: UNU/World Institute for Development Economics Research, 1997
- Archibugi, D.** *Reimagining Political Community*. Studies in Cosmopolitan Democracy. Polity Press, 1998.
- Bakešová, A.** (ed.) *Filosofický slovník*. Praha: Euromedia Group, 2009.
- Barber, B. R.:** *Jihad vs. McWorld: How Globalism and Tribalism Are Reshaping the World*. Ballantine Books, USA 1996.
- Barša, P., Císař, O.,** *Anarchie a řád ve světové politice - Kapitoly z teorie mezinárodních vztahů*. Praha: Portál, 2008.
- Beck, U.** *The Brave New World of Work*. Cambridge University Press, 2000.
- Beck, U.** *Cosmopolitan Vision*. Polity, Cambridge 2006.
- Beck, U.** *Co je to globalizace?: omyly a odpovědi*. (přel. Marek Pavka) Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury, 2007.
- Beetham, D.** Human rights as a model for cosmopolitan democracy. **In:** D.Archibugi, D.Held, M.Kohler (eds.), *Re-imagining Political Community: Studies in Cosmopolitan Democracy*. Cambridge, Polity Press 1998.
- Beitz, Ch., R.,** *Political Equality: An Essay in Democratic Theory*. Princeton University Press, 1989.
- Berlin, I.** *Against the Current*. (ed.) H.Hardy. Princeton University Press, Princeton 2001.
- Bobbio, N.** *The age of rights*. Cambridge: Polity Press, 1996.
- Chiesi, A., M.** Measuring Social Capital and its Effectiveness. **In:** *European Sociological Review*, September 2007, Vol. 23.
- Cohen, G.A.,** Incentives, Inequality, and Community. **In:** Darwall, S. (ed.), *Equal Freedom*. Ann Arbor, Michigan University Press 1995.
- Comte, A.** *Výbor z díla*. Praha: VŠP, katedra sociologie, 1969.
- Connelly, J., Smith, G.** *The Environmental Movement*. 1999.

- Cook, M.**, Individualita a solidarita. **In:** *Etika autonomie a authenticity*. (přel. J.Velek), FILOSOFIA, FÚ AV ČR, Praha 1997.
- Cook, M.**, Selfhood and Solidarity. Constellations. (přel. J.Velek) **In:** *An International Journal of Critical and Democratic Theory*. Cambridge, Basil Blackwell Ltd. 1995, Vol. 1, N. 3: p. 337-357.
- Cunningham, F.**, *Theories of Democracy. A Critical Introduction*, Routledge, London 2002.
- Dahl, R. A.**, *Dilemmas of pluralist democracy: Autonomy vs. Control*. New Haven: Yale University Press, 1982.
- Deutsch, K. W.** *Nationalism and Social Communication*. Cambridge, Mass. USA 1953.
- Durkheim, E.**, *Professional Ethics and Civil Morals*, přel. C.Brookfield, Routledge, London 1992.
- Durheim, É.** *Sociologie a filosofie*, Praha: SLON, 1998.
- Durozoi, G., Roussel, A.** *Filozofický slovník*. Praha: EWA Edition, 1994.
- Echaudemaison, C.D.** *Slovník ekonomie a sociálních věd*. přel. z franc.: prof.Z.Mošna, doc.M.Bednaříkov, EWA Edition, Praha 1995.
- Fiala, P.** *Evropská integrace, politická identita a demokracie*. 2006-07-20. <http://www.revuepolitika.cz/autor/24/petr-fiala>.
- Fine, R.** *Kosmopolitismus: Základní ideje globálního uspořádání*. Praha: Filosofia, 2011.
- Forst, R.** Politická svoboda, Mimo liberalismus a komunitarismus. *Filozofický časopis*. 1995, č. 6, s. 1007-1029.
- Fukuyama, F.** *Konec dějin a poslední člověk*. (překl. M.Prokop) Rybka Publisher 2002.
- Habermas, J.**, *Inclusion of the Other: studies in political theory*. Polity, Cambridge 1998.
- Habermas, J.**, *Strukturální přeměna veřejnosti: Zkoumání jedné kategorie občanské společnosti*. FILOSOFIA, FÚ AV ČR, Praha 2000.
- Habermas, J.**, *The Postnational Constellation: political essays*. ed. M. Pensky, Polity, Cambridge 2001.
- Habermas, J.**: *Budoucnost lidské přirozenosti: Na cestě k liberální eugenice?* (překl.A.Bakešová) FILOSOFIA, FÚ AV ČR, Praha 2003.
- Hayek, F.A.**, *The Constitution of Liberty*. London: Routledge and Kegan Paul 1960.
- Held, D., McGrew, A., Goldblatt, D., Perraton, J.** *Global Transformations: Politics, Economics and Culture*. Cambridge: Polity Press, 1999.

- Honneth, A.** *Sociální filosofie a postmoderní etika*, Praha: Filosofia, 1996.
- Honneth, A.** *The Struggle for Recognition: The Moral Grammar of Social Conflicts*. Cambridge: Polity Press, 1996.
- Horyna, B.** *Kapitalismus: mýtus jednoho slova - Politické eseje*. Praha: Filosofia, 2014.
- Hroch, M.** *Národy nejsou dílem náhody: Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*. Praha: SLON, 2011.
- Hrubec, M.** *Od zneuznání ke spravedlnosti: Kritická teorie globální společnosti a politiky*. FILOSOFIA, FÚ AV ČR, Praha 2011.
- Hrubec, M. a kol.**, *Etika sociálních konfliktů*. Axel Honneth a kritická teorie uznání. FILOSOFIA, FÚ AV ČR, Praha 2012.
- Kaldor, M.** *Post-war reconstruction in the Balkans*. Sussex European Institute, 1995.
- Keller, J.**, *Až na dno blahobytu*. Brno, Hnutí DUHA 1993.
- Keller, J.** *Vzestup a pád středních vrstev*. Praha, SLON 2000.
- Keller, J.** *Úvod do sociologie*. Praha: SLON 2005.
- Keller, J.**: *Teorie modernizace*. SLON, Praha, 2007.
- Kohn, H.**, *The Idea of Nationalism. A study in Its Origins and Background*. New York 1944.
- Kol. autorů.** *Akademický slovník cizích slov*. ACADEMIA, ÚJČ AV ČR, Praha 1997.
- Kol. autorů.** *Malá ilustrovaná encyklopedie A-Ž*. Praha: Encyklopedický dům, 1999.
- Machiavelli, N.** *The Prince*. (překl. z ital. do angl. W. K. Marriott) Alfred A. Knopf, New York, 1992.
- McGrew, A.**, Globalization and Global Politics. **In:** Baylis, J. / Smith, S. (eds.), *The Globalization of World Politics*. Oxford University Press 2006.
- Michelman, F. I.** Conceptions of Democracy in American Constitutional Argument: Voting Rights. **In:** *Florida Law Review*, 41, 1989.
- Mill, J.S.** *Utilitarianism, on liberty, considerations on representative government*. Orion House, London 1996.
- Musil, J.** Současná pojetí sociální soudržnosti a Česká republika. **In:** *Pojetí sociální soudržnosti v sociologii a politologii*. Studie CESES, č. 9, 2004.
- Nozick, R.**, *Anarchy, State and Utopia*. New York, Basic Books 1974.
- Nussbaum, M.**, Kant and Cosmopolitanism. **In:** J. Bohman, M. Lutz-Bachmann (eds.), *Perpetual Peace: essays on Kant's cosmopolitan ideal*, The MIT Press, London 1997.
- Rawls, J.**, *Teorie spravedlnosti*. VICTORIA Publishing, Praha 1995.

- Rawls, J.**, *Justice as Fairness: A restatement*. Harvard University Press, Cambridge, MA, USA 2001.
- Rawls, J.**, *Právo národů*. FILOSOFIA, FÚ AV ČR, Praha 2009.
- Rousseau, J.-J.**, *O společenské smlouvě, neboli, O zásadách státního práva*. (přel. J.Veselá), Dobrá voda: Aleš Čeněk, 2002.
- Sartori, G.** *The Theory of Democracy Revisited*. Chatham House, Chatham 1987.
- Scheuerman, W.E.** *The Realist Case for Global Reform*. Polity, Cambridge 2011.
- Suša, O.** *Globalizace v sociálních souvislostech současnosti: Diagnóza a analýza*. Praha, Filosofia 2010.
- Szaló, Cs.** Sociální inkluze a předpoklad kulturní zakotvenosti politické identity občanství. **In:** *Sborník prací Fakulty sociálních studií brněnské univerzity - SOCIÁLNÍ STUDIA* 9, Brno 2003.
- Tansey, S.D.** *Politics: The Basics*. ROUTLEDGE, London 1995.
- Taylor, Ch.**, *Sources of the Self: The Making of the Modern Identity*. Cambridge University Press, UK 1989.
- Taylor, Ch.** *Etika authenticity*. Praha: Filosofia, 2001.
- Tickner, J.A.** *Gender in International Relations: Feminist Perspective on Achieving Global Security*. Columbia University Press, 1992.
- Tocqueville, A.** *Demokracie v Americe*. (překl. z fran. Vl.Jochman) Academia AV ČR, 2000.
- Weber, M.** *Metodologie, sociologie a politika*. (přel. M. Havelka) Praha: OIKOYMENH 1998.
- Waltz, K. N.** *Man, the State, and War*. New York: Columbia University Press, 1959.
- Walzer, M.** *Politics and Passion: Toward A More Egalitarian Liberalism*. Yale University Press, 2004.
- Wendt, A.**, *Social Theory of International Politics*. Cambridge University Press, 1999.
- Wendt, A.**, Why a World State is Inevitable. **In:** *European Journal of International Relations*. SAGE Publications and ECPR-European Consortium for Political Research 2003, Vol. 9(4): p. 491–542.
- Znoj, M.**, Cesta od normativní teorie demokracie k teorii procedurální a zpět. **In:** Shapiro, I., Habermas, J. *Teorie demokracie dnes*. FILOSOFIA, FÚ AV ČR, Praha 2002.
- Znoj, M.**, Biba, J. a kol: *Machiavelli mezi republikanismem a demokracií*. Praha: Filosofia, 2011.

Znoj, M., Bíba, J., Vargovčíková, J., *Demokracie v postliberální konstelaci*. Praha: Karolinum 2014.